

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9407

UDC 37.015

The Spiritual Pedagogy of St. John Paul II

O. V. Ohirko, L. A. Spilnyk, I. P. Yablonska

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Article info

Received 20.01.2020

Received in revised form

24.02.2020

Accepted 25.02.2020

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-067-270-20-83
E-mail: OhirkoOleh@gmail.com

Ohirko, O. V., Spilnyk, L. A., & Yablonska, I. P. (2020). The Spiritual Pedagogy of St. John Paul II. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(94), 46–50. doi: 10.32718/nvlvet-e9407

The article discusses the basics of spiritual pedagogy, which was distributed by the great humanist and teacher of mankind Pope John Paul II. Spiritual pedagogy is rooted in Scripture and the Christian religion, which tolerates and accepts everything that is true and noble in other non-Christian religions. It is indicated that John Paul II was a doctor of theology and a doctor of philosophy, an honorary doctor of ten different universities in the world. His approaches to understanding a person, his freedom and responsibility are examined. The problems of the spiritual and moral teachings of John Paul II are analyzed, concerning happiness, human dignity, and the problems of youth and elderly people. It is pointed out that the Holy Pope called for the creation of a civilization of mercy and the avoidance of the civilization of death. Attention is drawn to the scientific and pedagogical heritage of John Paul II, numbering 58 volumes. In the spiritual education of youth, the pope paid special attention to God's commandment of respect for parents. It is argued that the peculiarity of the spiritual pedagogy of John Paul II is the recognition of two priorities: uniqueness and integrity. The article analyzes the problem of family education, which occupies a special place in the spiritual pedagogy of John Paul II. It is indicated that family education contributes to the "humanization" of a person. It has been argued that the personal religious maturity of parents is a deep source of spirituality for children.

Key words: education, religion, John Paul II, man, family, parents, duty, love, responsibility.

Духовна педагогіка святого Івана Павла II

O. V. Ohirko, L. A. Spilnyk, I. P. Yablonska

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна

Розглянуто засади духовної педагогіки, яку поширював великий гуманіст і педагог людства папа Іван Павло II. Духовна педагогіка закорінена в Святому Письмі та християнській релігії, яка толерує і приймає все те, що в інших нехристиянських релігіях є істинним та благородним. Вказано, що Іван Павло II був доктором теології та доктором філософії, почесним доктором десяти різних університетів світу. Розглянуті його підходи до розуміння людини, її свободи та відповідальності. Проаналізовані проблеми духовно-етичного вчення Івана Павла II, які стосуються щастя, гідності людини та проблем молоді й старших людей. Вказано на те, що святий папа закликав будувати цивілізацію милосердя, а уникати цивілізації смерті. Звернено увагу на науково-педагогічний доробок Івана Павла II, який нараховує 58 томів. Особливу увагу в духовному вихованні молоді папа звертав на Божу заповідь пошани батьків. Стверджено, що особливістю духовної педагогіки Іванна Павла II є визнання двох пріоритетів: особовості та інтегральності. Проаналізовано проблему сімейного виховання, яка посідає особливе місце в духовній педагогіці Івана Павла II. Вказано, що сімейне виховання сприяє "олюдненню" людини. Стверджено, що особиста релігійна зрілість батьків являє для дітей глибоке джерело духовності.

Ключові слова: виховання, релігія, Іван Павло II, людина, сім'я, батьки, обов'язок, любов, відповідальність.

Вступ

Духовна педагогіка – це наука про навчання і виховання особи засобами християнської релігії. Вона ґрунтується на ідеалістичній філософії, християнському богослів'ю, на вченні відомих діячів церкви – святих Василя Великого та Івана Золотоустого, християнських філософів, таких як: блаженний Августин (Аврелій), святий Фома Аквінський. Головними джерелами духовної педагогіки вважають: Святе Письмо (Біблію), святе Передання (Традиція Церкви), святу Літургію (Служба Божа), твори Отців Церкви (патристика), сакральне (священне) мистецтво.

Проблема духовного виховання молоді залишається однією з найактуальніших в сьогоденній час. Сьогоднішнє обездуховлене суспільство, в якому панує диктатура морального релятивізму, практичний матеріалізм, потребує якісних змін, щоби показати молоді справжні нетлінні цінності, якими володіє духовна педагогіка.

Важливою особливістю соціального життя в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ століть є визнання правдивості та переконливості духовних імперативів християнства. Це пов'язано з тим, що впродовж ХХ століття християнство всіяко переслідувалося, зневажалося і висміювалося органами державної влади в колишньому Радянському Союзі. Тим не менше, християнство володіє універсальним моральним законом людства – Десятьма Заповідями Божими, що є неперевершеним джерелом моралі для всього людства. Воно закликає кожну людину совісно ставитися до власних обов'язків, дотримуватися чеснот, любити Бога, своїх ближніх, як себе самого. Християнство, дотримуючись принципу свободи совісті та особистого вибору особи, пропонує людині жити в любові та правді, які роблять її вільною, про що навчає євангеліст Іван: "...і спізнаєте правду, і правда визволить вас" (*Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu, 2007*).

Практика життя людства свідчить, що основою його соціального, культурного, економічного добробуту є висока духовність. Саме вона формує людину як homo spiritus, здатну бути носієм високодуховних цінностей, де значне місце посідає особиста релігійність, яка плекає в людині найкращі чесноти: вірність Богу, Батьківщині, особисту порядність, чесність та безкорисливість. Намагання маргіналізувати духовність, відвертання від релігійності, зневажання релігійних спільнот, їхніх звичаїв та обрядів сприяє, на жаль, розчаруванню в сенсі особистого життя, зневірі, аморальності, деградації, зростанню проявів злочинності, самолюбства, егоїзму та ненависті серед людей. Позбавлені релігійності люди стають жорстокими, немилосердними, байдужими, прагнуть тільки матеріального збагачення, тілесного та емоційного задоволення, не рахуючись з потребами інших людей.

Релігійність формує людину як образ і подобу Божу. Вона допомагає усвідомити сенс життя: життя заради добра інших, а не тільки заради самої себе. Релігійність допомагає людині перейти через найважчі життєві моменти, випробування, розкриває перед нею надію на краще майбутнє.

Релігійність є особливим засобом об'єднання народу та державотворення, піднесення національної самосвідомості. Вона чинила опір спробам нищення і поневолення народу та сім'ї. Релігійність – чинник нашої національної історії та духовної самобутності.

Враховуючи, що протягом 70-и років радянська влада в Україні нав'язувала неправдиве та зневажливе ставлення до релігії, пересічне уявлення про неї або поверхове, або перекручене, чи змішане з різними окультистичними практиками. Навчальні заклади, особливо в радянські часи, виховували ненависть і неприязнь до релігії, заперечували її суть та значення в житті людини та суспільства. Важливо зрозуміти, що без урахування релігійності неможливо передбачувати соціальні, політичні процеси в Україні. Ось чому глибоке засвоєння знань про релігію, найважливіші проблеми її загальної історії – об'єктивна необхідність духовного відродження України, сім'ї, розбудови держави, яка сьогодні пожинає гіркі плоди давніх засадничих помилок.

Суспільно-політичний і культурний прогрес Європи немислимий поза релігійним первнем, який в останні два тисячоліття репрезентує християнство. Кожна європейська нація у своєму розвитку зазнавала впливу християнського духа. Україна не виняток.

Натомість розчарує і тривожить духовне реноме певної частини вихователів нашої молоді, їх необізнаність із суттю та значенням релігії, духовний блуд. Видно, як болісно відбувається процес духовного оновлення України: як багато ще людей із атеїстичною психологією. Коли, де, на яких дорогах вони розгубили небесні перли? Чимало українців, освітян, науковців, також віддалилися від власного духовного джерела. Передусім також треба зауважити, що нині ми переживаємо болючий процес дехристиянізації. Для багатьох Бог перестав існувати, водночас зникла і належна пошана до життя, його безумовної гідності. Утративши основу, якою є Бог, важко, ґрунтуючись на власній системі вартостей, визначити, що є добром, а що – злом.

Слід підкреслити, що християнство толерує і приймає все те, що в інших нехристиянських релігіях є істинним та благородним. Воно шанує та визнає всі Божі заповіді, спільні монотеїстичних релігій, а також ті вчення в інших релігіях, які закликають дотримуватися морального закону: "Не чини іншим того, що тобі не миле" (*Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu, 2007*).

Проблема виховання молоді в спадщині святого Івана Павла II досліджувалася багатьма сучасними вченими, педагогами, зокрема Н. Г. Ничкало (*Nychkalo, 2012*), Н. М. Салигою (*Salyha, 2019*), М. П. Сахній (*Sakhnii, 2013*) та ін.

Формулювання мети статті.

Іван Павло II (Karol Wojtyła) (1920–2005) – знакова постать славного гуманіста і педагога світового масштабу кінця ХХ – початку ХХІ століть. В цьому році світова громадськість відзначає 100-річчя з дня його народження. Був славним сином польського та українського народів, бо його матір була україночку. Але він належить цілому світу, оскільки протягом 27 років очолював римо-католицьку Церкву, яка на-

раховує понад 1,3 млрд вірних. Іван Павло II був доктором теології та доктором філософії, почесним доктором десяти різних університетів світу. Він був професором і завідувачем кафедри етики філософського факультету Люблінського католицького університету в Польщі.

Папа Іван Павло II був людиною найвищих морально-духовних ідеалів. Він втілював у собі велику християнську любов і милосердя, часто здійснював візити до хворих, немічних, потребуючих. Його служіння справі миру й порозуміння між народами було і залишається взірцем для багатьох політиків та державних діячів. Мета статті – розкрити багатогранну педагогічну спадщину святого Івана Павла II, вщерть наповнену духовністю.

Результати та їх обговорення

Проблема духовного виховання людини завжди була в основі педагогічних систем. Папа Іван Павло II розумів людину через призму її діянь: “Яке існування – таке діяння”. Вважав, що особистість людини “є ще більшою таємницею, ніж людина розумна” (Voityla Karol, 1960). Слідом за італійським філософом раннього Середньовіччя Боєцієм він стверджував, що “Особа – індивідуальна субстанція розумної природи” – “Persona est rationalis naturae individua substantia” (Voityla Karol, 1960).

У своєму духовно-етичному вченні святий папа Іван Павло II розглядав такі проблеми:

1. Проблема щастя, яке є даром Божим і дається кожній людині без винятку.

2. Гідність особи, яка проявляється у всій своїй красі тоді, коли береться до уваги її походження та призначення: створена Богом на Його образ і подобу, відкуплена дорогоцінною кров'ю Христа, призначена для вічного життя в освячуючому єднанні з Богом.

3. Дискримінація (расова, економічна, політична, географічна) є недопустимою несправедливістю. Усе, що є проти дару життя: різного роду вбивства, аборти, засоби легкої смерті та добровільне самовбивство (евтаназія), тортури, покалічення, нелюдські умови життя і праці, невільництво, проституція, торгівля жінками та молоддю та всі подібні практики є чимось ганебним. Кожна людина має право на життя, незалежно від того, багата вона, чи бідна, здорова, чи хвора, працездатна, чи інвалід.

4. Молодь є надією людства, світлом для світу, хто придивиться до неї – віднайде в ній Христове обличчя.

5. Старші люди, яких вважають бідними, незносимим тягарем людства, запрошені Церквою. Вона чекає від них апостольської та місійної діяльності, бо вони, згідно з Біблією, уособлюють повноту мудрості та боязні Бога.

Іван Павло II закликав будувати цивілізацію милосердя і любові, в якій би пріоритетним було би добро особи, натомість уникати цивілізації смерті, що будується в сучасному світі через пропаганду практичного матеріалізму, виявленого в індивідуалізмі, гедонізмі, утилітаризмі, а також в абортівній ментальності, евтаназії, самогубстві, клонуванні, експериментах із

життям людини, поширенні контрацепції, сурогатного материнства і т. ін.

Найважливішим творами Івана Павла II, які розкривають суть духовної педагогіки, є: “Любов і відповідальність” (Люблін, 1960) (Voityla Karol, 1960), “Особа і чин” (Краків, 1969), “Елементи етичні” (Люблін, 1983). Науково-педагогічний доробок Івана Павла II нараховує 58 томів. Вони вказують на необхідність духовного виховання молоді. Важливе місце в 13-ти енцикліках папи Івана Павла II займає енцикліка “Veritatis splendor” (“Сяйво істини”, 1993) присвячена фундаментальним питанням морального виховання. У ній папа вказував, що “Сяйво Істини сяє в усіх ділах Творця, а особливо в людині, створеній на образ і подобу Божу (пор. Бут. 1, 26): правда просвітлює людський розум і формує свободу людини, провадячи її у пізнанні й любові до Господа” (Papa Ivan-Pavlo II).

Іван Павло II прагнув, щоби молодь жила згідно із Божими заповідями, ставала чесною, сумлінною і гідною. Особливу увагу в духовному вихованні молоді він звертав на Четверту заповідь Божу: “Шануй твого батька і матір твою” (Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu, 2007), яка наказує шанувати, поважати, а, найголовніше, слухатись батьків, бо для дітей вони є Божими заступниками тут, на землі. Вона зобов'язує любити Батьківщину, народ, мову, звичаї, обряд, поважати старших, особливо – вчителів, духовних наставників.

Святий Іван Павло II стверджував, що “сумління, завдяки моральним цінностям, накладає свою печать на життя покоління, на історію і на культуру суспільства, народів і всього людства” (Papa Ivan-Pavlo II). Папа підкреслював, що саме моральна та духовна особистість, яка формується в юності, є найбільшою цінністю для будь-якого суспільства у різноманітних сферах життя. Зустрічаючись із понад 400 тисячами молодих людей України перед церквою Різдва Пресвятої Богородиці на Сихові у Львові в 2001 році, Іван Павло II закликав їх взяти на себе відповідальність за долю власного народу і держави.

Папа Іван Павло II підкреслював, що Церква використовує у своїй педагогіці не тільки проблеми духовності: “Всі аспекти людського життя не є чужими для Церкви. Вона супроводжує людину від самого моменту її народження і знаменується обрядом хрещення, яке символізує приєднання до Церкви, до релігії. Створення сім'ї теж супроводжується благословенням Божим”. Особливістю духовної педагогіки Івана Павла II є визнання двох пріоритетів: особовості та інтегральності. Він, зокрема, зазначає: “Виховання – це творчість у своїй суті найбільш особова, бо виховує завжди лише особу... все, що від природи дано людині, становить матеріал для вихователів, матеріал, який повинна сягнути їхня любов” (Salyha, 2019). Інтегральність виховання він розумів як формування духа, душі та тіла людини. Його духовну педагогіку справедливо називають виховною системою любові. Святий Іван Павло II наголошував на важливості свободи у духовному вихованні, бо “свободу людині дає Творець, як дар і водночас як завдання. Через свободу

людина покликана прийняти і здійснити істину про добро” (Nychkalo, 2012).

Особливе місце в духовній педагогіці Івана Павла II посідає проблема сімейного виховання. Сім'я, через свій головний обов'язок виховання дітей, виконує наказ самого Господа Бога, де “народження є продовженням створення”. Батьки, як заступники Бога тут на землі, допомагають дітям досягнути мету і ціль життя, до якої їх покликав Творець. Головним завданням батьків є не тільки виростити своїх дітей, дбати про їх матеріальне благополуччя, дати їм добру освіту, допомогти стати корисними для суспільства, але насамперед – виховати їх, тобто сформувати розум, волю, почуття відповідно до Божого задуму. Про це сказано в Декларації про християнське виховання “Gravissimum educationis” II Ватиканського Собору: “Оскільки всі люди, незалежно від їхнього походження, становища і віку, володіють гідністю особи, у них є невід'ємне право на виховання, відповідне особливому призначенню кожного з них, здійснюване стосовно їх характеру і статі, культури і батьківських традицій, але в той же час відкрите братерському спілкуванню з іншими народами, щоб заохочувалася справжня єдність і мир на землі. Справжнє ж виховання прагне до формування людської особи, враховуючи її вищу мету і в той же час благо того суспільства, членом якого є людина і в якому вона, ставши дорослою, виконуватиме певні обов'язки. Тому... необхідно допомагати дітям гармонійно розвивати їхні фізичні, етичні та інтелектуальні здібності та поступово набувати досконалішого відчуття відповідальності, постійно стараючись вірно вести своє життя і досягти справжньої свободи, відважно і наполегливо долаючи перешкоди” (Dokumenty Druhoho Vatykanskooho Soboru, 1996). Святий Іван Павло II, як кардинал Церкви, був одним із наймолодших учасників II Ватиканського Собору (1962–1965 pp.).

У Декларації Собору стверджено, що діти мають право бути правильно поінформованими про духовні цінності й покликані засвоювати їх для того, щоби пізнавати Бога, любити Його і служити Йому. Собор закликав до активної праці в царині духовного виховання, щоби його цінності поширювалися серед людства. Оскільки батьки разом з Богом є співторцями життя дітей, то вони є найважливішими їх вихователями. Завдання батьків – створювати в родині атмосферу довір'я, доброти та любові із трепетним, шанобливим ставленням до Бога і людей, що відповідає повноті виховання. Сім'я є першою школою чеснот, в яких дитина вчиться говорити: “дякую”, “вибачте”, “прошу”, що ціниться в усіх суспільствах. У сім'ї, відповідно до християнських традицій, діти отримують духовний та загальнолюдський досвід. Через сім'ю вони входять в громадянське суспільство і Церкву. Тому важливість християнської сім'ї для життя церковної та громадської спільноти складно недооцінити. Для втілення цієї місії необхідне сприяння Церкви, навчальних закладів, громадських організацій, батьківських спільнот, суспільства в цілому. Зокрема, головним завданням громадянського суспільства є упорядкування всього, що необхідне для загального добра людей доброї волі. До головних способів, яки-

ми повинне реалізовуватися духовне виховання, належить: захист прав і обов'язків батьків, які виховують дітей, та надання їм належної допомоги; здійснення виховання за принципами солідарності та субсидіарності (надавати допомогу окремим особам та виконувати доповнювальну, допоміжну діяльність); заснування приватних навчальних закладів з метою духовного виховання (Ohirko, 2014). Святий папа Іван Павло II підкреслював: “У сім'ї зосереджене майбутнє людини, немає іншої інституції, іншого середовища, іншої спільноти, від якої майбутнє людини на землі залежало би більш, ніж від сім'ї” (Ohirko, 2014). Він наголошував, що сім'я – це місце для навчання, виховання і розвитку людини, де зароджуються найглибші мотиви людських вчинків. “Сім'я виконує єдину і незамінну роль у переданні дару життя і створенні найкращих умов для виховання дітей” (Ohirko, 2014). Жодна інша установа чи спільнота не може замінити сім'ї у процесі духовного виховання. Таке виховання має унікальну особливість, бо воно сприяє “олюдненню” людини, яка, ставши людиною від моменту свого зачаття, саме у сім'ї поступово навчається бути справжньою. Не випадково блаженної пам'яті кардинал Любомир Гузар на запитання про те, яку він має мрію, завжди відповідав: “Хочу бути людиною”. Святий папа Іван Павло, який у 2001 р. надав Архієпископу Любомирові Гузару гідність кардинала, писав: “Людина є майбутнім своєї сім'ї і цілої людськості – однак майбутнє людини нерозривно пов'язано з її вихованням” (Ohirko, 2014).

Відповідальність духовного виховання полягає у тому, що в ньому людина стає спадкоємцем майбутнього. “Це успадкування має свій безпосередній початок і джерело у сім'ї” (Ohirko, 2014). Такий процес виховання є нелегким, потребує посвяти і жертвовності, щоби навчити людину прямувати до досконалості й повноти, джерелом яких є Бог. За висловом папи: “Виховання як обдарування людськістю є двостороннім даруванням. Батьки наділяють своєю дозрілою людськістю новонароджену людину, а вона, своєю чергою, наділяє їх ніжністю і невинністю, яку із собою приносить у світ” (Ohirko, 2014). Духовне виховання вимагає від батьків, щоб насамперед вони самі були добре сформовані, якщо прагнуть належно та гідно виховати своїх дітей. Лише ті батьки зможуть сприяти формуванню своїх дітей до повноти людськості, які самі нею наділені. Тому, за висловом Івана Павла II: “Батьки мають у цій царині перші та основні повноваження, бо вихователями перш за все є батьки” (Ohirko, 2014). Духовне виховання сприяє тому, щоби “людина щораз більше ставала людиною, щоби більше “бути”, а ніж “мати”, щоби через те, що “має”, що “посідає”, зуміла більше бути людиною, тобто, більше “бути” не тільки “з іншими”, але також і “для інших”. Бо “кожний втілює себе в життя через безкорисливий дар себе самого. А це стосується як тих, хто виховує, так і тих, які виховувані” (Ohirko, 2014).

Для того, щоб реалізовувати духовне виховання, необхідно створити належний сімейний клімат як джерело виховного середовища. У сучасній загрозливій ситуації, коли відбувається криза сім'ї, коли матеріальне домінує над духовним, коли бракує поваги,

порозуміння між членами сім'ї, а найбільше не вистачає любові як основи, на якій будується сім'я, вчення святого Івана Павла II стає вкрай актуальним. Обов'язком батьків найперше є створення сімейної атмосфери, яка ґрунтується на любові до Бога і до ближніх, тобто на Десяти Заповідях Божих, що закликають шанувати Бога словами, ділами і думками, а також шанувати батьків, власне і чуже життя, чистоту, майно, честь, славу і почуття інших людей. У сім'ї кожна дитина почувається захищеною. Сім'я, в основі якої покладені любов, доброта, довір'я, взаємна повага, взаємодопомога та прощення, може гідно виконати завдання духовного виховання.

Папа Іван Павло II називав сім'ї християнськими осередками, в яких домінує: правда, любов, мир, справедливість, глибокі та щирі почуття. Він називав правдиву християнську сім'ю "гніздом, в якому нова людська істота може бути вихована в пошані до самої себе та інших, у відчутті справжніх цінностей, у пізнанні Небесного Отця і любові до Того, "від якого бере ім'я все отцівство на небі й на землі" (Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu, 2007). Кожна сім'я, в якій домінують не матеріальні багатства, а любов, за висловом святого папи, "створить сімейне вогнище, де Сам Бог є гарантом возз'єднання сердець" (Ohirko, 2014). Така сім'я є "внутрішньою таємницею сердець. Люди не тільки проживають у цьому домі, але також створюють свій дім. Створюють його перш за все через те, що взаємно "проживають" у своїх серцях: чоловік у дружині, а дружина в чоловікові, батьки в дітях, а діти в батьках. Сімейний дім є взаємним проживанням у людських серцях" (Ohirko, 2014). Процес духовного виховання неможливий без прикладу християнського життя згідно із Заповідями Божими та Двома головними заповідями любові самих батьків. Іван Павло наголошував: "Батьки повинні так чинити, щоб діти віднаходили у них живий приклад дозрілої людськості – і могли, спираючись на цей приклад, поступово будувати свою власну, людську і християнську зрілість" (Ohirko, 2014). Релігійна свідомість та приклад батьків – настановою на подальше власне самостійне життя поза сім'єю. Власний приклад життя, що спирається на Божу науку, є свідченням того, що Євангеліє – це не тільки повчання, а й реальний спосіб життя з Богом. Святий Іван Павло II звертався до батьків Польщі, а, разом із ними, і до всіх батьків,

які прагнуть виховати свої дітей духовно: "Давайте свідчення любові і тим свідченням щедро діліться" (Ohirko, 2014). Батьки-християни покликані бути для дітей прикладами у вірі, надії, любові, дотримуванні Божої конституції.

Висновки

У результаті проведених досліджень сформульовані мета, концепція духовного виховання, запропоновані великим гуманістом та педагогом люدتва Іваном Павлом II. Запропоновані цінності духовного виховання допоможуть учителям загальноосвітніх шкіл та викладачам вищих шкіл у їх праці.

References

- Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru: konstytutsii, dekreti, deklaratsii (1996). Lviv: Svichado (in Ukrainian).
- Nychkalo, N. (2012). Filosoffia pedahohiky sertsia Yana Pavla II. Ridna shkola, 4–5, 24–31 (in Ukrainian).
- Ohirko, O. V. (2014). Simia yak osnovne seredovyshe dukhovno-moralnoho vykhovannia molodoho pokolinnia. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Psykhohohiia i pedahohika", 27, 91–96. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2014_27_24 (in Ukrainian).
- Papa Ivan-Pavlo II. Apostolske poslannia do molodi vsoho svitu "Parati Semper" (in Ukrainian).
- Sakhni, M. (2013). Formuvannia moralno-etychnykh rys molodoi liudyny kriz pryzmu filosofsko-pedahohichnykh pohliadiv Ivana Pavla II. Hirska shkola ukrainskykh Karpat, 10, 106–108. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gasuk_2013_10_27 (in Ukrainian).
- Salyha, N. M. (2019). Pohliady Ioanna Pavla II na problemy vykhovannia ditei ta molodi na zasadakh khrystianskoi morali. Osvitnii prostir Ukrainy, 15, 51–59. doi: 10.15330/esu.15.51-59 (in Ukrainian).
- Svyate Pismo Staroho i Novoho Zavitu (2007). perekl. o. Ivana Khomenka, Lviv: "Misioner". UBT "Svichado" (in Ukrainian).
- Voityla Karol (1960). Liubov i vidpovidalnist [per. H. Kryshstal] (in Ukrainian).